

חדשות בעתיקות יולי 2018

ד"ר צביקה צוק ארכיאולוג הרשות

תוכן עניינים

1.....	חדשות בעתיקות יולי 2018
2.....	כלי חרס שלמים בני יותר מ-2000 שנה חולצו ממערה במצוק תלול בשמורת טבע בגבול לבנון
4.....	פרויקט פינוי אדמת סחף ממפעל המים בגן לאומי תל חצור
5.....	סובלנות דתית נוסח המאה השביעית לספירה:
8.....	קדמוניות - כתב עת מדעי-פופולארי לארכאולוגיה של ארץ-ישראל וארצות המקרא
9.....	חידת חודש יולי 2018
9.....	מה רואים והיכן?
9.....	פתרון חידת חודש יוני 2018

כלי חרס שלמים בני יותר מ-2000 שנה חולצו ממערה במצוק תלול בשמורת טבע בגבול לבנון

במהלך המבצע הוגלשו כלי החרס העתיקים והשבירים מגובה 30 מ'

במבצע משותף למכללה האקדמית צפת, רשות העתיקות, המרכז לחקר מערות ישראל ומועדון שוחרי מערות

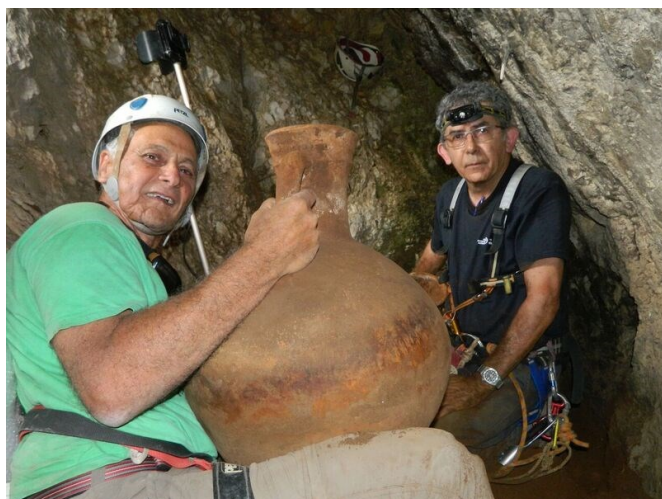
מאת: דוברות רשות העתיקות

קנקני יין גדולים, סירי בישול וכלי חרס נוספים בני יותר מ-2000 שנה חולצו בסוף השבוע במבצע מורכב ממערה שנמצאת במצוק בשמורת טבע בגבול הצפון.

בשנת 2017 ערך ד"ר ינון שבטיאל, חוקר מערות ומרצה בכיר ללימודי א"י במכללה האקדמית צפת, סקר לחיפוש אחר מערות ששימשו מקלט ומסתור בגליל המערבי, בחסות רשות הטבע והגנים. במהלך הסקר הופתע לגלות מערה תלויה על צוק תלול בגובה רב, שבתוכה כלי חרס עתיקים.

בסוף השבוע האחרון חזרו למערה ארכיאולוג רשות העתיקות ד"ר דני שיאון וד"ר ינון שבטיאל, על מנת לבצע בה חפירה ארכיאולוגית ולחלץ את הממצאים לצורך מחקר. במבצע חילוץ הממצאים השבירים בני 2000 השנים, מגובה של כ-30 מ', לקחו חלק ולדימיר בוסלוב ובועז לנגפורד, מטובי גולשי הצוקים בארץ מהמרכז לחקר מערות (מלח"ם) בישראל של האוניברסיטה העברית בירושלים, ומתנדבים ממועדון שוחרי המערות. עקב סמיכות המערה לגבול הלבנון, תואמה החפירה עם שלטונות צה"ל, מהם זכו החופרים לעזרה רבה. החפירה נערכה בהיתר של רשות הטבע והגנים.

במהלך המבצע גלשו החופרים בחבלים לתוך המערה, ותוך עבודה מאומצת ומאורגנת, ערכו חפירה ארכיאולוגית במהלכה חולצו מהאדמה שני קנקני יין (אמפורות) גדולים שלמים, קערה, סיר בישול, שתי פכיות, ושברים של מספר קנקנים נוספים. לאחר הוצאתם נעטפו הממצאים השבירים, והם שולשלו בתוך שקים מרופדים מגובה של כ-30 מ', בעזרת מערכת חבלים ושליטה מלמטה, עד למרגלות המצוק, עד שהגיעו אל הקרקע ללא פגע. הממצאים פונו במסע רגלי אל נקודת מפגש עם רכב, והועברו למעבדות רשות העתיקות לצורך רפאות ומחקר.

לדברי ד"ר דני שיאון, "בבדיקה ראשונית, נראה כי הממצאים מתוארכים לתקופה ההלניסטית – בין המאה ה-3 למאה ה-1 לפני הספירה. מאחר שמדובר בכלי בישול – סירים, צלחות ועוד, נראה שמי שהביאו את הכלים למערה התכוונו לחיות בה זמן ממושך. אנחנו מניחים שמי שהסתתרו כאן, ברחו מאירוע אלים שעבר על האזור. אנחנו נחקור את הכלים במטרה לתארך אותם, וכך נוכל, אולי, לקשר את הכלים לאירועים היסטוריים הידועים לנו. מסקן איך הכלים הוכנסו למערה, שהגישה אליה מסובכת ומורכבת ביותר. יתכן שפעם התאפשרה לשם גישה נוחה יותר, שנעלמה עם השנים."

לדברי ד"ר ינון שבטיאל, "חילוץ הממצאים העתיקים מהמערה היה המבצע המורכב ביותר שהשתתפתי בו עד כה, במסגרת סקר מערות המקלט שאני עורך בגליל מזה 20 שנים. שיתוף הפעולה בין המכללה

האקדמית צפת, רשות העתיקות וצוות המלח"ם שוב הוכיח את עצמו באופן הטוב ביותר."

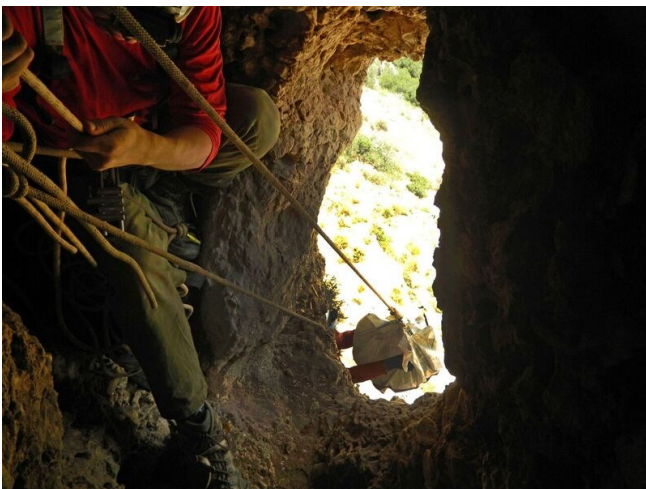
צילום: עמרי גסטר

צילום: ינון שבטיאל

צילום: יואב נגב

צילום: ינון שבטיאל

פרויקט פינוי אדמת סחף ממפעל המים בגן לאומי תל חצור

עידו שקד, מנהל גן לאומי תל חצור

ב-12.7.2018 הגיעו לגן לאומי תל חצור כ-80 חיילי פלס"ר גולני מבסיסם שבשטח אש 100.

החיילים הגיעו לתל בעקבות פנייתי אליהם דרך מתת בן שושן בשאלה האם ירצו לעזור לנו בפינוי העפר.

במפעל המים בתל חצור יש מדרגות צמודות דופן בפיר האנכי והמנהרה המשופעת, שעומקם יחדיו כ-45 מטרים. עפר רב שהגיע כסחף מהגשמים, הצטבר על גבי המדרגות וכיסה אותן ולמעשה יצר מדרון אחיד.

על מנת שהמבקרים יחוו את המונומנט האדיר במלוא תפארתו, שסיימנו המשכנו במדרגות הפיר.

כמויות העפר אדירות והעלינו דליים מתחתית המפעל אל ראש התל. הבנו שנצטרך עזרה ועלה הרעיון לגייס מתנדבים. החיילים היוו אופציה נהדרת ועל כן נוצר החיבור.

ארז ואנוכי מילאנו כ-400 דליים בעפר בטרם הגיעו החיילים. כשהגיעו החיילים כיבדנו אותם באבטיח קר, קיבלו אותם בברכה והסברתי מה העבודה וכיצד יש להתנהג על מנת שאף אחד לא ייפגע. רכשתי כפפות והן חולקו לחיילים.

החיילים זכו להדרכה מהמדריכה טל ליוגנקי – הדרכה המתמצתת את מהות התל וחשיבותו.

הם יצרו שרשרת ארוכה מתחתית הפיר ועד ראש התל, וכך הועלו הדליים מיד ליד, מחייל לחייל, אל מחוץ למפעל המים.

היה כאן ערך מוסף אדיר לחיילים אשר קיבלו מושג על אודות התל, יצרו מגע עם ליבו והחווייה של כולם הייתה מעולה (זאת עפ"י סיכום שבוצע בסוף העבודה).

תודה רבה לחיילי גולני, לורה ניקונב על פינוק האבטיח, לארז גדעוני על העבודה המאומצת, לטל ליוגנקי על ההדרכה המעולה והצילום.

סובלנות דתית נוסח המאה השביעית לספירה:

צלב כסף מוסתר מלמד על הסובלנות הדתית של החליפות המוסלמית הראשונה

צלב כסף הרקוע על פניה של משקולת ביזנטית מסוּסִיתא, שכוסה במכוון והתגלה בחפירות של אוניברסיטת חיפה, מאפשר לראשונה להתחקות אחר מערכות היחסים בין השלטון האסלאמי הצעיר לבין התרבות הנוצרית הביזנטית אוניברסיטת חיפה
 מערך תהוד"ה (תקשורת הסברה ודוברות האוניברסיטה)

משקולת פליז במשקל של כ-160 גרם, שנמצאה בחפירות הארכיאולוגיות של אוניברסיטת חיפה בעיר סוּסִיתא, חושפת עדות ייחודית, ראשונה מסוגה, ליחסים העדינים בין התושבים הנוצרים לבין השליטים המוסלמים החדשים באמצע המאה השביעית לספירה. "באופן כמעט אקראי גילינו כתם שכיסה את הצלב על פני המשקולת. היינו בטוחים בתחילה שזה לכלוך, אך הוא למעשה כיסוי מכוון של הסמל הדתי-נוצרי בידי האוכלוסייה הנוצרית עצמה, כדי שניתן יהיה להמשיך ולהשתמש במשקולת מול השלטונות המוסלמים החדשים. זוהי הפעם הראשונה שאנחנו מוצאים משקולת ועליה כיסוי מעין זה", אמר ד"ר מיכאל איזנברג מהמכון לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה, ראש משלחת חפירות סוּסִיתא.

גן לאומי סוּסִיתא, המנוהל על ידי רשות הטבע והגנים, נחפר בידי משלחת מטעם האוניברסיטה החל משנת 2000. סוּסִיתא הוקמה כבר במאה השנייה לפני הספירה ואחר כך, בתקופות הרומית והביזנטית, הפכה להיות עיר ראשה. העיר חרבה ברעש האדמה העז של שנת 749, כאשר המרחב הארץ-ישראלי נשלט על ידי החליפות האסלאמית הראשונה מבית אומיה, שכבשה את הארץ באמצע המאה השביעית.

מעדויות היסטוריות רבות ידוע כי לפחות בראשית השלטון המוסלמי, השלטון החדש התייחס בסובלנות רבה יחסית לאוכלוסייה הנוצרית.

הכנסייה הצפון-מערבית בסוּסִיתא ומקום מציאת המשקולת. צילומים: מיכאל איזנברג

עדות לכך ניתן למצוא בסוּסִיתא עצמה, בה יש לפחות שבע כנסיות שרובן המשיכו לפעול בתקופה זו ולא נמצא בהן שום סימן להרס. גם צלבי הבזלת הענקיים שהתגלו בחפירות ועיטרו את ראשי גמלוני הכנסיות, לא היוו כל בעיה מבחינת השלטון המוסלמי. אלא שמשקולת קטנה זו מספקת עדות ייחודית וראשונה מסוגה למרקם היחסים העדין שבין השלטון החדש והתושבים הוותיקים - ועל הדרך, מספקת גם סיפור מסתורי ויוצא דופן.

במכלול הכנסייה הצפון-מערבית גילה ד"ר בראדלי באולין באמצעות מגלה מתכות משקולת פליז קטנה מהתקופה הביזנטית. משקולות דומות כבר נמצאו בעבר וגם זו הועברה בלי ציפיות מיוחדות לד"ר אלכסנדר ירמולין, מנהל

מעבדת השימור במכון לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה. כעבור מספר שבועות חזר ד"ר ירמולין לד"ר איזנברג עם בשורה – מתברר שכתם כזה ומוזר על פני המשקולת הסתיר צלב רקוע מכסף, כשיתר החלקים המעוטרים של המשקולת לא הוסתרו. "בהתחלה חשבנו שמדובר בזיהום אקראי וכבר התכוונו פשוט להסיר את הכתם הכהה ולהמשיך בשימורה, אלא שמשחו הריח לנו כחשוד והחלטנו לעצור", סיפר ד"ר איזנברג.

במקום להסיר את הכתם המכער, הם מסרו את המשקולת לפרופ' שריאל שליו מאוניברסיטת חיפה, מומחה לחקר מתכות עתיקות. לאחר שהוא ביצע אפיון כימי של המשקולת והכתם הוא גילה שבעוד שהמשקולת עשויה פליז, הכתם עשוי

משחת מתכת המורכבת מעופרת ובדיל, ושהיא אכן נמשחה במכוון על הצלב. "טמפרטורת ההתכה של המשחה היא כשליש מטמפרטורת ההתכה של יתר מרכיבי המשקולת, ומכיוון שלאנשים באותה תקופה היה ידע מצוין בחרשות, ברור היה שהכתם הושם שם במכוון. בנוסף, חלקים קטנים של צלב הכסף הוסרו בכדי להותיר את המשקל של המשקולת ללא שינוי – כך שלא היה ספק שלא מדובר במקריות", אמר פרופ' שליו.

בשלב האחרון, בוצעה הדמיה רדיוגרפית ואולטרא-סונית במעבדות המרכז למחקר גרעיני שורק על ידי ד"ר איציק הרשקו, ד"ר דן ברייטמן וד"ר צביה שמול, בכדי לעמוד על אופן ייצורה של המשקולת והעיטורים הייחודיים בה. בתום בדיקות המעבדה היא עברה תהליך שימור מלא וכך חזרה להראות כמעט כפי שהייתה לפני כ-1,500 שנים: מידותיה היו 45X43 מ"מ ומשקלה 158.9 גרם; על פניה צלב הרקוע בכסף הניצב על גבי מסד חצי עגול; שתי אותיות יווניות הרקועות על גבי המשקולת ציינו את ערכה: 6 אונקיות; העיטור על חזיתה סימל את הצלב על גבעת הגולגותא, מקום עליבתו של ישו בירושלים, ואילו הקשת והעמודים – את כנסיית הקבר בירושלים.

כעת נותר לחוקרים לתהות מדוע מישהו כיסה את הצלב – כשהוא לא משחית את המשקולת אלא ממשיך להשתמש בה למטרתה המקורית. לדבריו של ד"ר איזנברג, הסיבה, ככל הנראה, נעוצה בכיבוש המוסלמי של הארץ באמצע המאה השביעית לספירה. מצד אחד, המוסלמים מאפשרים לתושבים הנוצרים להמשיך בפולחן, אלא שגם לסובלנות הדתית שלהם יש גבולות. "הצלב כוסה במכוון בידי אנשי הכנסייה במהלך התקופה האסלמית הקדומה בכדי שיוכלו להשתמש במשקולת זו ויתר המשקולות בערכה הרשמית בכנסייה המרכזית בעיר תוך כדי עבודתם מול המינהל המוסלמי בטבריה. זהו בדיוק הקו שניתן למתוח במהלך תקופה זו של החלפת שלטון, בין חופש ניכר בדת ובתרבות לבין הנקודה בה נאלץ פקיד מוסלמי לאחוז בידיו סממן נוצרי מובהק." מסכם ד"ר איזנברג.

מחקר המשקולת ומשמעותה התפרסם לאחרונה בכתב העת Israel Exploration Journal. **המשקולת מוצגת במוזיאון הכט, אוניברסיטת חיפה בתערוכה: "לפני שהאדמה רעדה – העיר העתיקה סוסיטא נחשפת לראשונה".**

HIPPOS - SUSSITA OF THE DECAPOLIS

THE FIRST TWELVE
SEASONS OF EXCAVATIONS
2000 - 2011

Volume II

MICHAEL EISENBERG

למכירה דרך משלחת החפירות באוניברסיטת חיפה.
מחיר רגיל - \$105; לפונים דרך "חדשות בעתיקות" (לציין)
העלות הינה ב 20% הנחה - 300 ש"ח.
391 עמודים, 32.5x24 ס"מ בפורמט אלבום מהודר,
כריכה קשה ובצבע מלא.

hippos@research.haifa.ac.il
<http://hippos.haifa.ac.il>
ISBN 978-965-7547-06-9 - 2018

 THE ZINMAN INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
UNIVERSITY OF HAIFA, MOUNT CARMEL, ISRAEL

קדמוניות - כתב עת מדעי-פופולארי לארכאולוגיה של ארץ-ישראל וארצות המקרא

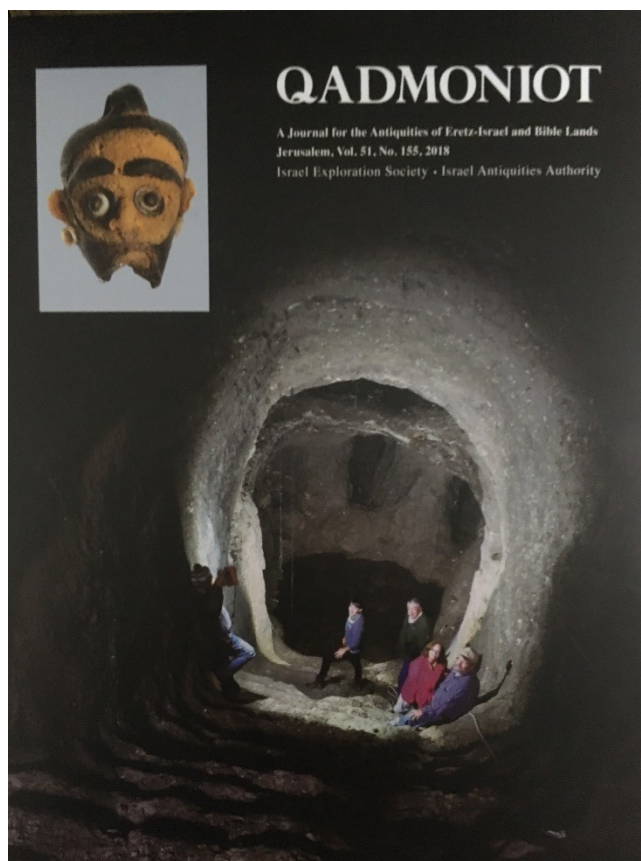
יוצא לאור על ידי החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה ורשות העתיקות

קדמוניות מביא לצבור הרחב של שוחרי עברה של ארץ-ישראל ולחוקרים את סיכום חידושי החפירות והמחקר הארכאולוגי הנערך ברחבי הארץ והארצות השכנות.

קדמוניות יוצא לאור בצבע ומאזיר בצילומים ובתכניות רבים. ב-155 החוברות שיצאו עד היום פורסמו מאות מאמרים פרי עטם של בחירי הארכאולוגים באוניברסיטאות וברשות העתיקות. המאמרים מקיפים את הממצאים שנחשפו מכל התקופות בעברן של ארץ-ישראל ושכנותיה, מאז התקופות הפרהיסטוריות ועד התקופה העות'מאנית. כן מפורסמים מאמרים מתחומי מדעי הטבע הקשורים במחקר הארכאולוגי. חלק מהחוברות מוקדשות למבחר אתרים, תקופות ונושאים: ירושלים (חוברות מספר 1-2, 101-102, 117, 122, 140), בית שאן (107-108), הר גריזים (120), רמלה (130), חצור (143), עבר הירדן (110), מחקר המגילות הגנוזות וקומראן (114), התקופה הצלבנית (119), סקרים (148). חוברת מיוחדת (145) על החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה יצאה לאור במלאת 100 שנה לייסודה. בתמורה לחברות בחברה מקבלים שתי חוברות **קדמוניות** היוצאות לאור כל שנה וכן זכאים להנחה של 25% על פרסומי החברה וספרים שהיא מפיצה. חבריה מקבלים הודעות על פרסומים חדשים שיצאו לאור ועל פעולותיה השונות.

*ניתן לרכוש בהנחה מיוחדת את כל חוברות **קדמוניות** 1-150 (1968-2015) במחיר של 650 ₪ (במקום 2000 ש"ח), בתוספת דמי משלוח בסך 120 ש"ח. ניתן גם לרכוש חלק מהחוברות. רכישה ישירה במשרד החברה תחסוך דמי משלוח.

על המעוניינים להצטרף לחברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה ולקבל את **קדמוניות** להעביר למשרדינו את דמי החברות בסך 120 ש"ח (לסטודנטים 100 ש"ח) בצירוף פרטים מלאים. ניתן לשלם בהמחאה לזכות החברה, או למסור את פרטי כרטיס האשראי בפקס או במייל (סוג הכרטיס, מספרו ותאריך תפוגה). החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה. ת.ד. 7041 ירושלים 91070. טלפון: 02-6257991, פקס: 02-6247772, מייל: ies@vms.huji.ac.il

חידת חודש יולי 2018

מה רואים והיכן?

(פתרונות עד 6.8.18 בלבד)

פתרון חידת חודש יוני 2018

הפתרון: הורקניה.

פתרו נכונה לפי הסדר: אחיה כהן-תבור, גד מה-טוב, ד"ר ירון עובדיה, דבורה יונאי וגליה דורון, בני אליאסון, שלומי פלד, עפר דגן, עמיחי נעם, מאיר כהנא, אבישי בלומנקרנץ ואסף בן חיים, ואם שכחתי משהו, אתו הסליחה.

